

A környezeti nevelés mintaiskoláiról

Századunk második felének első évtizedeiben gyökeres fordulat állt be az ember és a természet viszonyának megítélésében. A korábban vallott és hangoztatott nézet, amely a természet végleges legyőzésére biztatott, megváltozott, és ez a változás már sugallta azt a felismerést, hogy ezt a szükségszerűen örökké fennálló viszonyt újra kell gondolni.

A környezeti nevelés mintaiskoláinak szükségessége

Ez idő tájt ismerték fel szerte a világon – elsősorban a fejlett ipari országokban –, hogy a műszaki fejlődés következtében az ember egyre nagyobb mértékben átalakítja a természetes tájat, egyre gátlástalanabban és pazarlóbban használja fel a természeti kincseket és a természetes erőforrásokat, szennyezve, sőt elpusztítva környezetét. Ugyanakkor a büszkén hangoztatott tény, hogy az ember társadalmi lényvé vált, mit sem változtatott azon, hogy lényegét tekintve természeti lény maradt; a rászorultság megkérdőjelezhetetlen, a természetet ezért nem legyőzni kell, hanem a természeti erők ésszerű és gazdaságos felhasználásával „mindkét fél” számára megfelelő kompromisszumra kell jutni, úgy, hogy az első pillanattól kezdve tisztában legyünk azzal, hogy ez elsősorban a Homo sapiens fennmaradásának érdeke.

Az új felismerésekkel egy időre tehető az első környezetvédelmi törekvések megjelenése is szerte a világon. Azonnal nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy gyökeres szemléletváltozásra van szükség, és az is, hogy sikerre csak akkor számíthatunk, ha a felnövekvő új nemzedékek oktatásában és nevelésében a fentiek hangsúlyozott szerephez jutnak.

Mindez hamarosan egy új nevelési terület, a környezeti nevelés kialakulását eredményezte. Mintegy útkeresésként elkészültek az első környezeti nevelési programok.

A hazai oktatás és nevelés területén az első külföldi kísérletekkel szinte egy időben – de semmi esetre sem sokkal később – már felbukkantak ezek a törekvések. A hetvenes évek elején még elszigetelt és tel-

jesen önerős, szervezetlen kezdeményezések voltak, ennek ellenére – vagy éppen azért – azonban hamar támogatásra találtak az akkori Országos Pedagógiai Intézet pedagógus munkatársainál. Így került sor hamarosan most már az első szervezettebb, koncepciózus környezetvédelmi nevelési programok kidolgozására, továbbképzésekre, eszmecserékre. Ezekből a kezdeményezésekből kristályosodott ki a nyolcvanas évek elejére az a komoly komplex – most már korszerűen elnevezve – hazai környezeti nevelési programtervezet, amely az egykori Országos Pedagógiai Intézet alkotógardájának szétszóródása ellenére, de tagjainak további segítségével – hamarosan nemzetközi szinten is elismerésre méltó eredményeket mutatott fel.

Az elmúlt két évtizedben tehát a környezeti nevelés segítésére számos elképzelés született a hazai közoktatásban. Ezek azonban véletlenszerűek, esetlegesek voltak és egy-egy iskolát, programot, tantervet, tantárgyat, módszert, alkalmakként megjelent kiadványt érintettek. Anyagi háttérüket vagy a környezetvédelmi, illetve az oktatási tárca biztosította, a részfeladatok megoldásban helyi finanszírozások is előfordultak. Jelenleg is folynak ilyen munkák, többé-kevésbé változatlanul szétforgácsolva, most már különböző alapítványok támogatásával is. A számos párhuzamos próbálkozás ellenére sem alakult ki a közoktatásban olyan intézményi háttér, amely az egész iskolarendszert áttekintő, munkáját következetesen végző, a különböző megoldásokat hosszabb időn keresztül összegyűjtő és általános felhasználásra kidolgozó, valamint a környezeti nevelés tantárgy-pedagógiájának gondozását vállaló együttes lett volna.

Ezért szükséges olyan mintaiskola-hálózat létrehozása, illetve kialakítása, amelynek iskolái mind személyi, mind pedig intézményi háttér tekintetében alkalmasak a környezeti nevelés közoktatási problémáinak közvetlen iskolai összefogására, pedagógiájának elméleti és gyakorlati kidolgozására és mintaszerű bemutatására.

A mintaiskolák feladatai

A teljesítendő feladatokat elméleti és gyakorlati területekre oszthatjuk.

Egy környezeti nevelési mintaiskola az elméleti munka területén legyen képes és alkalmas kollektív pedagógusgárdájával

- a környezeti nevelés tantárgy-pedagógiájának nemzetközi összehasonlításával történő áttekintésére és a hazai teendők elvi megalapozására;

- a Nemzeti Alaptantervre épülő alternatív tantervjavaslatok kidolgozására valamennyi korosztály számára és a különböző iskolatípusokra egyaránt;

- mások által elkészített környezeti nevelési tantervi javaslatok véleményezésére a Nemzeti Alaptanternv szempontjai szerint;

- az iskolai tantárgyi rendszerek környezeti nevelési összefüggéseinek feltárására és kutatására, különös tekintettel az interdiszciplináris kérdésekre és a tantárgyi koncentrációk lehetőségeire.

A gyakorlat területén:

- legyen mutatásra is alkalmas mintaszerű iskolai környezete (iskolaudvar, iskolakert, iskolapark, belső terek, „zöld iskola” stb.);

- legyen képes a tanulói tevékenységet kívánó módszerek bemutatására és kidolgozására. Ez magában foglalja környezeti nevelési (környezetvédelmi és természetvédelmi) táborok, terepgyakorlatok módszereit, elméletét és gyakorlatát egyaránt;

- legyen feladata a környezeti neveléssel kapcsolatos tanulói laboratóriumi feladatok és terepgyakorlatok széles körű feladatrendszerének összegyűjtése és tanítási módszereinek kidolgozása.

Az egyéb területeken jelentkező feladatok közül:

- legyen feladata a tanórán kívüli, de az iskolai környezeti nevelés lehetőségeinek

(szakkörök, érdeklődési körök stb.) összegyűjtése és kidolgozása;

- a saját és mások által elkészített oktatási és nevelési programok esetenkénti iskolai kipróbálása;

- különböző programok beindítása, illetve segítése más iskolákban;

- legyen képes nemzetközi kapcsolatok kialakítására;

- kapcsolódjon be különböző nemzetközi környezeti nevelési programokba (különböző – levegő, víz stb. – szennyeződésmérések, nemzetközi programok, cseretáborok stb.);

- a nemzetközi diákkapcsolatokon keresztül a környezeti nevelés területét építse be az idegennyelv-oktatásba legalább az angol, a német, a francia és az orosz nyelv területén;

- legyen képes programok, találkozások lebonyolítására, nemzetközi tanácskozások megrendezésére is.

A programok lebonyolításának területén belül legyen képes és alkalmas:

- egész évben bejelentett csoportok fogadására, amelyek megtekintik az iskolát, és az ott folyó nevelési programokra kíváncsiak;

- bentlakásos, hetes-kéthetes programok vendégeinek fogadására és elhelyezésére;

- tanfolyamok megszervezésére, illetve tartásának biztosítására az egész naptári évben;

- továbbképzések helyszínének biztosítására, amelyek megfelelő terv szerint felválthatják az ötletszerű, esetleges, egymást átfedő szakmai találkozásokat;

- igény szerint biztosíthassa a levelező képzés megvalósítását is.

A tárgyi felszereltség területén fontos:

- a megfelelő színvonalú laboratóriumi felszereltség a három alapvető természettudományos tárgyból (biológia, kémia, fizika);

- a megfelelő számítógéppark, amely alkalmas nemzetközi kapcsolattartásra és információcserére is;

- hogy legyen olyan tábori felszerelése, amely alkalmas az év minden szakában terepgyakorlatok, környezet- és természetvédelmi táborok (mintatáborok) feltételeinek biztosítására (sátrak, hálósákok, hordozható laboratóriumi felszerelés, aggregátor, távcsövek, fényképezőgépek, tájoló, terepmeteorológiai felszerelés, mintavevő berendezések, tábori konyha stb.).

A mintaiskolák iskolatípusa

A jelenlegi magyar oktatási rendszerben hierarchikusan egymásra épülő mintaiskola-hálózatra van szükség. Esményinek lehetne tekinteni egy olyan intézményt, amely a 6–18 éves kor közötti diákok számára folyamatosan, egységes környezeti nevelési programot tudna biztosítani. Ezt azonban nem, vagy csak kivételes esetekben lehetne megvalósítani. Ezért a mintaiskola-rendszerben a realitásokból kell kiindulni ezen a területen is.

A 6–10 éves, a 10–14 éves és a 14–18 éves korosztályhoz szóló rendszerben kell gondolkodni. Ez azt jelenti, hogy egy jelenlegi nyolcosztályos általános iskola vállalhatja a 6–14 éves korosztály nevelési feladatainak megvalósítását, a 14–18 éves korosztály pedig a középiskolában találkozhat a programokkal. Mindebből az is következik, hogy a mintaiskolák kiválasztásánál előnyben kell részesíteni a nyolcosztályos (esetleg hatosztályos) képzési rendszerrel dolgozókat, annál is inkább, mert ez a szerkezet egyezik meg a jelenleg érvényben levő Nemzeti Alaptanterv oktatási struktúrájával.

A mai oktatási rendszerben a középiskolátípusok közül mintaiskolaként csakis az általános képzést nyújtó gimnázium jöhet szóba.

A mintaiskola-rendszernek országos hálózatként kell működnie. Ennek megfelelően le kell fednie az egész országot. Optimálisnak látszik egy, az alábbi régiók szerint történő felosztás:

1. budapesti régió;
2. főváros környéki régió;
3. nyugat- és dél-dunántúli régió;
4. közép-magyarországi régió;
5. kelet-magyarországi régió.

A rendszer beindulásakor inkább kevesebb, akár 2–3 mintaiskola kezdje meg működését, ám azok minden szempontból feleljenek meg azoknak az elvárásoknak, amelyeket egy mintaiskolával szemben jogosan támaszthatunk.

A nevelési terv, tantervi struktúra

A mintaiskolának – természetesen – minden tantárgyból az országos tantervek előírásai szerint kell haladnia, minden egyéb ebbe beépítve, vagy emellett, párhuzamosan képzelhető el és engedhető csak meg, hiszen éppen ezáltal tud másutt is megvalósítható, vagy ötletet, gondolatot sugalló mintául szolgálni. Ez akkor is igaz, ha egy esetleges önálló tantárgyként belépő, akár környezeti neveléssel kapcsolatos szakmai vagy pedagógiai jellegű tantárgy épül be a képzési struktúrába.

A mintaiskola helyi tanterve:

- felkészít az előírt vizsgákra, megtanítja az alapvető ismereteket, készségeket;
- integrált módon közelíti meg a műveltségterületeket;
- kiemelten kezeli a természetismereti (biológia, földrajz, környezetismeret, kémia, fizika) és a környezetkultúra (rajz, technika, egyéb művészeti) tárgyakat;
- biztosítja a tevékenységekhez szükséges időt;
- maximálisan kihasználja a helyi adottságokat, környezetorientált.

A tanterv pedagógia részébe természetesen bekerülnek mindazok a programok, amelyek az oktatás-nevelés különböző területeit ölelik fel és a tanórán ki-

A mintaiskolának – természetesen – minden tantárgyból az országos tantervek előírásai szerint kell haladnia, minden egyéb ebbe beépítve, vagy emellett, párhuzamosan képzelhető el és engedhető csak meg, hiszen éppen ezáltal tud másutt is megvalósítható, vagy ötletet, gondolatot sugalló mintául szolgálni. Ez akkor is igaz, ha egy esetleges önálló tantárgyként belépő, akár környezeti neveléssel kapcsolatos szakmai vagy pedagógiai jellegű tantárgy épül be a képzési struktúrába.

vül zajlanak. Nagyon fontos, hogy ezek elsősorban a környezeti nevelést szolgálják és tudatosak, tervszerűek legyenek. Ez azonban ne szakadjon el a tanórákon tanultaktól, ne legyen erőltetett vagy mesterkéltné. A tanórákra épüljenek (versenyek, vetélkedők stb.), mutassák be (kiállítás stb.), illetve valamilyen formában segítsék a tanítást vagy annak körülményeit.

A mintaiskola és környezete

Az iskola megjelenésével, elhelyezkedésével és közvetlen környezetével is jelezze, hogy nem véletlenül vált környezeti nevelési mintaiskolává.

A mintaiskolával szembeni követelmények:

- legyen megfelelő udvara, ahol adott esetben be lehet mutatni, modellezni vagy konkrétan megvalósítani, egész évben vizsgálni bizonyos szabad térhez kötött folyamatokat, kísérleteket (savas eső mérés, komposztálás, szelektív hulladékgyűjtés, esztétikus pihenőpark, csapadékhatszanosítás, napkollektorok, szélkerék stb.);

- legyen kellően „zöld”, legyen világos és virágos, kívül-belül sok növényvel, díszállatokkal, akváriumokkal, legyen ott a természet az iskola falain belül is;

- tegye lehetővé, hogy területén az élet minden fontos tevékenysége megjelenhessen, ne csak munkahely legyen, tantermek, irodák, mosdók stb. sora, hanem legyen helye az ünnepek szertartásainak stb., legyen kellemes és rendezett.

A környezeti nevelés akkor lehet hiteles, ha azt nemcsak a tantárgyak rendszerébe építjük be, hanem az ökológiai szemlélet áthatja az iskola működését. Az épületben folyó felnőtt- és diáktevékenység „környezetbarát szemléletű” működtetéséért, annak megszervezéséért, fenntartásáért és biztosításáért az iskola fenntartói, az iskolavezetés – de az iskola minden használója, tanár és diák – egyaránt felelős!

Szükséges, hogy az iskola szállóvendégek fogadására is alkalmas legyen. Ezért fontos, hogy rendelkezzen olyan szálláshellyel (kollégiummal), amely 40–60 fő részére az év bármely időszakában rendel-

kezésre áll, alkalmas a vendégek igényes elhelyezésére és ellátására.

A tantestület

Az iskolák kiválasztásánál kiemelten meg kell vizsgálni: rendelkeznek-e a megfelelő személyi feltételekkel.

Ez rendkívül fontos, még a tárgyi felszereltségnél is előbbrevaló. Természetes, hogy minden szakmai programban sokat számít a tettekézség, a felkészültség, az elhivatottság, sőt bizonyos mértékű megszállottság, a szakmai tapasztalatokat azonban semmi nem pótolja. Ezért olyan tantestületet kell választani, melynek tagjai közül számosan már eddigi munkájukkal is igazolták, hogy ez a téma nemcsak érdekli őket, hanem áldozatokra is képesek érte.

Fontos, hogy a választott tantestület munkájával a teljes oktatási mintázatot le tudja fedni, tehát ne csak a természettudományos tantárgyakra összpontosítson a szakképzett pedagógus gárda. A magyar nyelv, a történelem stb. oktatásában is rendkívül sok figyelemreméltó eredmény született az elmúlt időszakban.

Ugyancsak nem elhanyagolható, hogy a tanárok egy rész legalább megfelelő szinten beszéljen idegen nyelveket. Az angol, a német, a francia, az orosz nyelvtudás a külföldi kapcsolattartás miatt sem mellőzhető.

A mintaiskola kiválasztás technikája

Összegezve: a mintaiskoláknak elhelyezkedésükkel, környezetükkel, személyi és tárgyi feltételeikkel, mindenenekelőtt azonban eddigi tevékenységükben tükröződött, eredményeket felmutató múltjukkal kell ezt a címet – vagy rangot – és az ezzel járó még komolyabb és felelősségteljesebb megbízatást kiérdemelniük.

Mindenekelőtt számba kell venni azokat az iskolákat, amelyek bizonyíthatóan komoly múltra tekintenek vissza a környezeti nevelési programok kialakításában és megszervezésében. Ezeknek az is-

koláknak a száma kevés, kapcsolatban állnak egymással, ezért ismerik egymás tevékenységét is, elismerik és értékelik egymás munkáját.

A kiválasztást pedig a több éven át tartó, folyamatosan elvégzendő feladatokra való tekintettel, azokra szabottan kell megtenni. Felelősséggel, őszintén, nyílt pályázatással. Legyenek ismertek az elérhető igények, programok és feladatok, az iskolák pedig pályázataikban írják le, mire képesek mit tudnak vállalni.

Választani csak a már meglévő és eredményt felmutató iskolák közül szabad. Mintaiskolák felépítése megvalósíthatatlan. Egyrészt évek múlnak el, mire elkészülnek, másrészt kik, milyen tapasztalatokkal, kiket fognak azokban tanítani?

Nagyon sok, nagyon értékes munkára került sor az elmúlt években a környezeti nevelés területén. Jó néhány iskolában ki-nevelődött egy rutinos szaktanár-csoport. Ezekre építve, közülük kell választani.

Szerényi Gábor

Kereszténydemokrácia, Magyarország, 1944–1949

Ha napjainkban a középiskolásokat és az egyetemi hallgatókat kérdeznénk a kereszténydemokráciáról mint eszmei irányzatról, illetve politikai vonulatról, valószínű, hogy kevés ismeretanyagról tudnának számot adni. Ha ugyanazon kérdéseket Magyarországra vonatkoztatva tennénk fel, talán még kevesebbet.

Bizonyára lennének olyanok, akiknek a németországi Kereszténydemokrata Unió (CDU), valamint az ugyan-csak német Keresztényszociális Unió (CSU), illetve a magyarországi Kereszténydemokrata Néppárt neve „beugrana”, de valószínű, hogy a történelmi előzményekről, a múltbeli magyar kereszténydemokrata kísérletekről keveset tudnának, pedig a Kereszténydemokrata Néppárt elődje, a Kereszténydemokrata Néppárt, illetve a Demokrata Néppárt *Barankovics István* vezetésével az 1947-es ún. „kékcédulás” választásokon a csalásokkal győzelemre segített Magyar Kommunista Párt mögött a második legnagyobb politikai erővé vált a parlamentben. Igaz, nem hosszú időre! A pártot szétverték, vezetői egy része külföldre menekült, mások nemcsak a politikától, hanem a közélettől is visszahúzódtak. Az 1944–1945-ben remélt, de a szovjet megszállók jelenléte miatt (is) szerintem eleve reménytelen demokratikus kísérlet diktatúrába torkollott. A kommunisták teljes hatalomátvételéig „fügefalevélként”

megtúrt polgári értékeket képviselő pártokra, politikusaira már nem volt szükség. A keresztény szónak pedig már a hangzása is irritálta a hatalom új birtokosait.

Hogy miért, illetve miért „bukott el” a kereszténydemokrácia Magyarországon, kik voltak, akik a meggyökereztetését fontosnak tartották, illetve őrizték azt évtizedeken keresztül? Erre is választ kaphatunk a *Kovács K. Zoltán* és *Rosdy Pál* által szerkesztett tanulmánykötetből, melynek szerzői – a két szerkesztő mellett *Tomisa Ilo-na*, *Balogh Margit*, *Frenyó Zoltán* és *Szabó Ferenc S. J.* – alapos és hiteles tanulmányokban szólnak a magyar tudományos és irodalmi élet kereszténydemokrácia mellett elkötelezett olyan képviselőiről, mint *Eckhardt Sándor*, a francia és a magyar nyelv kimagasló egyetemi tanára, a „francia nagyszótár”-nak „nevet adó professzor”, *Rónay György*, irodalomtudós, költő, szerkesztő és fordító, vagy *Mihelics Vid*, *Bálint Sándor*, illetve *Kerkai Jenő* atya, a KALOT mozgalom legismertebb vezetője és nem utolsósorban a párt nagy-